

Tre saker skulle, inom loppet av någon minut, ta livet av den människa som oskyddad begav sig ut i rymden. Frånvaron av atmosfär skulle suga ut luften ur hennes lungor så att effekten blev syrebrist och strax därefter kvävning, frånvaron av atmosfäriskt tryck skulle ge upphov till gasbildning som hindrade blodflödet till vitala organ, och exponeringen för kosmisk och ultraviolett strålning skulle bränna huden och orsaka omfattande skada på kroppens celler.

Rymden är, i allt väsentligt, döden.

Det finns en djup motsägelsefullhet i projektet att skicka ut djur i rymden som människans ställföreträdare, för att, som det sedermera sades om den schimpans som kallades nummer 65, ”bevisa att mänskligheten kan leva och arbeta i rymden”.

Å ena sidan är premissen för ett sådant projekt att dessa djur inte är som vi, och att vi därför kan utsätta dem för en behandling som vi som upplysta medborgare anser att varje människa bör vara förskonad från: elstötar, isolering, plågsamma experiment, kroppslig stympning och även: den ensamma undergången i absolut tomhet mil efter mil ovanför den planet på vilken deras skakande, skrikande, bultande, flämtande kroppar en gång formades för att leva.

Av detta skäl tilläts nummer 65 inte förrän efter avslutat uppdrag att vara något annat än nummer 65, eftersom ett verkligt namn skulle kunna skapa en känsla av identifikation och empati.

Av detta skäl tilläts rörelsen hos hans hand, om den en gång sträckte sig ut och grep efter en annans, inte att vara något annat än en godtycklig muskelryckning. Av detta skäl tilläts hans ansikte inte att vara ett ansikte i någon egentlig mening, en återspeglning av en inre värld av upplevelser och känslor. Av detta skäl tilläts hans skräck inte att vara skräck.

Enbart hans kropp tilläts att vara kropp på samma sätt som varje människas kropp är en kropp - för detta är nämligen den andra, och helt motsatta, premissen för utsändningen av djur i rymden i syfte att lära sig någonting om människans möjligheter att existera där. Detta projekt är meningsfullt just eftersom vi vet att de, i nästan alla relevanta avseenden, är som vi.

Rymden är i allt väsentligt döden, och ändå tycks vi göra oss föreställningen att det är den som ska kunna utgöra en tillflyktsort från alla de kroppsliga begränsningar av vilka livets ändlighet är den allra mest absoluta. Om de tidiga rymdprogrammen i första hand tedde sig som en nationalistiskt anstruken och förhållandevis riktninglös manifestation av teknikens förmåga att utvidga den mänskliga kapaciteten, tycks utforskandet av rymden idag i allt högre grad drivet av föreställningen om ett evigt liv för mänskligheten. Projektet att låta mänsklighetens sfär expandera ut i rymden antas inte bara kunna utgöra ett sätt att kringgå de ekologiskt satta jordiska gränser som vi på ett allt mer alarmerande sätt ignorerar, utan på längre sikt också att kunna ta oss runt det faktum att solen om fem miljarder år kommer att svälla till en röd jätte och uppsluka jorden: drömmen om den mänskliga civilisationens odödlighet är att inte heller detta ska behöva innebära ett slut.

Den mänsklighet som när denna dröm är en som för länge sedan, åtminstone i tanken, frigjort sig från all djupare samhörighet med den plats hon bebor. På samma sätt som djurparken föreställer sig djuret som en existens oberoende av sina ekologiska sammanhang - en varg kan berövas sin livsmiljö, sin flock, de andra levande varelser som omgett den och all möjlighet att utöva sina naturliga beteenden, och fortfarande kallas en varg - gestaltar rymdfarten människan som en varelse befriad från kontext, förmögen att överskrida varje fysisk gräns. Den jord av vilken varje del av vår kropp har formats är inte ett hem, utan, på sin höjd, en historisk omständighet.

Och de icke-mänskliga varelser som i lika mån har format oss, vars dofter, ljud och färger är det som skänkt luktsinne, hörsel och syn deras innebörd, är inom ramen för en sådan berättelse inte heller de något annat än omständigheter, användbara i så måtto att de liknar oss, men inte mer än att vi idogt kan förneka vår egen likhet med dem.

När den kapsel i vilken nummer 65 monterats, skjutits upp och slutligen fallit åter ned mot sin hemplanet bärgats från sin nedslagsplats i Atlanten, befanns dess passagerare vara vid liv. Han presenterades för allmänheten på en presskonferens uppvisande, med schimpansforskaren Jane Goodalls ord, ett uttryck av djupare fasa i sitt ansikte än hon någonsin tidigare bevittnat hos någon av hans art. Hans ångestfyllda grin tolkades av de närvarande som ett leende.

Därmed kunde han också, innan han överfördes till en djurpark, få sitt nummer ersatt: Hans skötare gav honom namnet Ham, en akronym för Holloman Aerospace Medical Center, den institution där han tränades inför sitt uppdrag. Och möjligen förhåller det sig verkligen så att denna

namngivning bidrog till den kontrovers som senare, efter att Ham dött vid 25 års ålder av kronisk sjukdom i lever och hjärta, skulle uppstå kring hans kvarlevor. Planen var att stoppa upp och ställa ut hans kropp, vilket emellertid ledde till starka reaktioner från allmänheten - i slutändan begravdes han istället intill Holloman Airforce Base, som i en manifestation av den dubbelhet som behåftar människans förhållande till sina icke-mänskliga medvarelser.

I och med människans resa ut i rymden ges, konstaterar filosofen Hannah Arendt i essän ”The Conquest of Space and the Stature of Man”, vetenskapens ideal av abstraktion och oberoende av de mänskliga sinnena fysisk gestalt: Astronauten är, menar Arendt, tvungen att ”överge kroppens och sinnenas värld inte bara i fantasin, utan i verkligheten”. Utskjuten i rymden och instängd i sin högteknologiska kapsel på en plats ”där varje faktisk fysisk interaktion med omgivningen skulle vara liktydig med en omedelbar död” kan den rymdfarande människan förstås som en inkarnation av den vetenskapliga strävan att finna en fullständigt neutral punkt från vilken man kan studera världen, en det rena kunskapssökandets position där inga mänskliga hänsyn tas. Paradoxalt nog är det som möter oss vid denna punkt inte världen sådan som den är - tvärtom är vi, precis som den astronaut för vilken varje verklig kontakt med omgivningen skulle innebära döden, aldrig så inneslutna i vår egen mänsklighet som här: allt vi möter är, skriver Arendt, ”oss själva i annan förklädnad”.

Man får anta att det är från denna punkt vi är tvungna att betrakta en schimpans för att vi ska kunna göra den till nummer 65 och skicka den ut i rymden för att gagna det mänskliga vetandet. Härifrån riktas blicken hos den i djupaste mening ensamman människan: hon som nästan vart hon än vänder sig inte möter något annat än de ting hon själv har skapat, och som i den icke-mänskliga naturen endast ser objekt som kan försättas i den egna nyttans tjänst. Den tomhet som följer av en sådan blick står faktiskt inte rymdens tomhet, oavsett hur gapande denna må vara, särskilt mycket efter.

Helena Granström, 2024

Helena Granström (f.1983) är författare med bakgrund inom fysik och matematik. Hon debuterade 2008 och har därefter utkommit med verk inom ett flertal genrer, där ibland essäboken *Det som en gång var* (2016) och romanerna *Betydelsen av kärlek* (2020) och *Königsberg* (2022).

The Conquest of Space (2023)

Fruktflugor, grodor och hundar är bara några av de djur människan skjutit ut i rymden. *The Conquest of Space* berättar om schimpansen Hams rymdresa några månader innan Gagarin blev den första människan i rymden. En tragikomisk betraktelse över människans rymdprogram sedd från djurens perspektiv baserat på arkivmaterial från NASA och National Archives.

Regi/manus: Albin Biblom
Arkivmaterial: NASA & National Archives
Berättarröst: Anna-Lu Franz (Eng)
& Amanda Ooms (Sv)
Musik: Katharina Nuttall
Ljuddesign & mix: Jan Alvermark
Grade: Carl Skaff
Längd: 12 min
Producenter: Adam Marko-Nord
& Sara Waldestam/Alphaville 2.0
I samproduktion med Helena Ingelsten
& Valentina Chamorro Westergårdh/SVT
med stöd av Anna Weitz & Cecilia Lidin
Svenska Filminstitutet

I. Mechkar - the story of a Bulgarian Bear Owner
26.1–11.2

II. Curiosity and Control
15.2–3.3

III. The Conquest of Space
7.3–17.3

De senaste 20 åren har Albin Biblom undersökt människans önskan att utforska men också tukta natur och djur. I en tredelad utställning med utgångspunkt i tre dokumentärfilmer får besökaren en inblick i hans djupgående research.

I alla filmerna finns människans motsägelsefulla strävan efter att vara ett med naturen och i samma andetag distansera sig från den och kontrollera den. Detta paradoxala förhållningssätt undersöks genom olika typer av fenomen, som djurparkers konstruktion, utdöende traditioner och människans idéer om expansion.

I utställningsrummet visas varje film i sin helhet under respektive utställningsperiod. Berättelserna utvidgas med fotografier, texter och arkivmaterial.

